

Atsisveikinant su Profesorium

Praėjusių metų gruodžio 29-ąją po sunkios ligos mirė Šiaulių universiteto profesorius, humanitarinių mokslų daktaras VYTAUTAS SIRTAUTAS. Iš dabarties lietuvių kalbininkų gretų pasitraukė žymus sintaksės ir teksto lingvistikos tyrėjas, netekome iškilios asmenybės, didžios kultūros, nepaprastai išsilavinusio žmogaus.

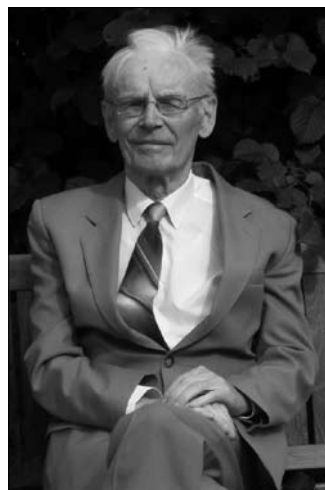
Vytautas Sirtautas buvo gimęs 1921 m. birželio 10 d. Rasėinių valsčiaus Aūkštašlynio kaime¹. 1941 m. baigęs Rasėinių gimnaziją mokytojavo, dėstė lietuvių, lotynų, prancūzų, vokiečių kalbas, kitus dalykus. 1945 m. pradėjo studijuoti Vilniaus universitetė. Pradžioje pasirinkta pedagogika ir psichologija, bet netrukus pereita į lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Studijuota ir tuo pat metu dirbta. Nesunku suprasti, kaip gerai tuometinis dar tik pirmo kurso studentas buvo pasirengęs lituanistikos mokslo darbui, jeigu jį dirbti priėmė pats profesorius Juozas Balčikonis. Darbo knygelėje įrašas: 1945 gruodis – 1949 rugpjūtis – Mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto jaunesnysis redaktorius. Redagavo „Lietuvių kalbos žodyno“ II tomą, rašė straipsnius III tomui: *gairė–gaišuoti, gardus–garsus, gerbti–gerovė, glėbys–glėžti*².

Septyneri metai prabėgo Klaipėdoje: dėstyta mokytojų seminarijoje (vėliau – pedagoginė mokykla) ir mokytojų institutė, čia vadovauta lietuvių kalbos ir literatūros katedrai.

1956 m. Vytautas Sirtautas pakviečiamas dirbti į Šiaulių pedagoginį institutą. Buvo fakulteto dekanas, katedros vedėjas, ėjo vyresniojo dėstytojo, docento, o nuo 1984 m. – profesoriaus pareigas. Nesyk kalbinamas į didesnius, puikesnius miestus, garsesnius, senesnius universitetus – liko Šiauliuosė. Čia jis jautėsi esąs reikalingiausias. Šiam miestui, jo žmonėms, jo universitetui atiduota daugiausia proto ir širdies, dvasios pajėgų ir sveikatos.

¹ Apie Vytauto Sirtauto gyvenimo kelią žr. ir knygoje: Vytautas Sirtautas: Bibliografijos rodyklė. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999, p. 6–9; Vytautas Sirtautas, Regina Petkevičienė, Česys Grenda. Rinktiniai kalbotyros straipsniai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 5–7.

² Beje, pastarasis žodyno tomas iš spaudos išėjo tik 1956 m., jame nenurodyta, kurie straipsniai kurių autorių rašyti. Nerandame čia ir Sirtauto pavardės. Skaitydami to tomo „Pratarmė“, suvokiame, kaip atsirado toji mūsų leksikografijos „baltoji dėmė“. Balčikonio suredaguotasis III tomo rankraštis vėliau buvęs perredaguotas „pagal naująją instrukciją“, pagrįstą „tarybinės leksikografijos teorija bei praktika“. Taigi pagal „senąją instrukciją“ žodyną rašiusių autorių pavardės iškrito...

Rūtos Kazlauskaitės nuotr.

Per pedagogo darbo metus yra dėstęs visus lietuvių kalbos dalykus, taip pat kalbotyros įvadą, bendrąją kalbotyrą, retoriką, teksto lingvistiką, teksto teoriją, redagavimo pagrindus, mokslinio darbo metodiką, visas gimtosios kalbos metodikas: ikimokyklinio ugdymo, pradinio mokymo, vidurinės mokyklos. Paskaitas skaitė be konspektų.

studentūs žiūrėjo kaip į lygiaverčius pašnekovus, negailėjo gero pažymio. Jam svarbiausia buvo ne į jauną galvą įdėta informacija, o studento gebėjimas mąstyti, perprasti kalbos mokslo esmę. Yra sakęs, kad norėtų studentūs pakelti iki savo lygio, o pats dar atitinkamai paaugti. Nepaprastai džiaugdavosi mūsiškių studentų lituanistų pergalėmis respublikinėse filologų olimpiadose ir kitókiose varžybose.

Svarbiausias dėstomasis dalykas ir pagrindinė mokslinių tyrimų sritis buvo lietuvių kalbos sintaksė; nuo sakinio sintaksės tyrimų ilgainiui nuosekliai pereita prie teksto lingvistikos. Reikšmingiausi mokslo darbai yra 1969 m. apgintoji filologijos mokslų kandidato disertacija „Veiksmožodinis tarinys dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje“ (nepublikuota 500 puslapių studija), knygos „Sakinio dalys: Problematika, pagrindinės sąvokos“ (1976, 1981), „Pagrindinių sakinio dalių derinimas: Vientisinio sakinio gramatinės struktūros analizė“ (1978), vadovėlis aukštajai mokyklai „Lietuvių kalbos sintaksė“ (1988, bendraautoris Česys Grenda), straipsnių ciklas iš teksto lingvistikos (žr. 1 išnašoje minimą straipsnių rinkinį). Liko neįgyvendintas sumanymas parašyti teksto lingvistikos monografiją, kurios smulkus, išsamus turinys prieš keletą metų buvo aptartas katedroje. Iš viso bibliografijoje – per 200 publikacijų, iš jų – per 20 knygų.

Paskelbė nemaža ir kalbos praktikos straipsnių straipsnelių. Juose matome autorių ne tiek kalbos negerovių taisytoją, kiek kalbos puoselėtoją, saugotoją: ragino rinkti žodžius didžiajam žodynui, kreipė mūsų akis į nykstančias sudurtinių laikų formas, į retai vartojamas konstrukcijas (*laukia pavežamas* ir pan.), gynė išraiškingus *jeigu* su bendratimi pasakymus, leido rašyti ne tik *lentoje*, bet ir *ant lentos*...

Vytautas Sirtautas buvo labai gerai pasirengęs mokslo darbui kalbininkas. Iš mažens susidūrė su lenkų, rusų, vokiečių, žydų kalbomis. Gimnazija buvusi klasikinė, mokyta vokiečių, lotynų, prancūzų, rusų kalbų. Todėl susidomėjo kalbomis apskritai; „pamišęs kalbomis“ – sakė apie save. Šių eilučių autorius negali neprisiminti, kaip Profesorius jį, pradėjusį mokytis čekų kalbos, iškart įstatė į tinkamas vėžės: įteikė lentelėse, kurios tilpo viename puslapyje, surašytą visą tos kalbos gramatiką. Apie 20 kalbų mokantis poliglotas, imdamasis mokytis naujos kalbos, pirmiausia susidarydavo jos gramatikos schemą. Jo domėtasi daugeliu dalykų: pedagogika, psichologija, filosofija, literatūra. Mėgstama sritis buvo atminties mechanizmai; Pedagoginio instituto savitraštyje buvo paskelbta jo studija „Ar galima pagerinti atmintį“. Visa tai turėdami prieš akis, ne kaip gražią frazę, o kaip tikslų asmenybės įvertinimą suvokiame kadaisė prof. Alekso Girdenio apie Vytautą Sirtautą pasakytus žodžius: „Vienas mokyčiausių žemaičių“.

Reikšmingas Profesoriaus veiklos baras buvo vadovėlių ir kitokių mokyklų leidinių mokyklai rengimas. Pradžioje su kolega Ignu Jurkoniu (1920–1979), vėliau su šeimos nariais – žmona Jūrate ir sūnumi Vytautu – rašė ir tobulino lietuvių kalbos vadovėlius IV, V, VI klasei. Ypač palankiai mokytojų buvo sutikta mokytojų knyga „Teksto paslaptys“, ji vis atnaujinama ir leidžiama pakartotinai. Sirtautų vadovėliai įvertinti Atviros Lietuvos fondo ir Švietimo ir mokslo ministerijos premijomis.

Negalima nepaminti Vytauto Sirtauto didelio mokslinio organizacinio darbo. Jeigu Šiaulių pedagoginis institutas, nors ir nelengvai, pamažu, bet vis dėlto tapo universitetu, tai čia didžiulis ir Profesoriaus nuopelnas. 1959–1961 m. jis buvo Pedagoginio instituto mokslo darbų atsakingasis redaktorius; 1961 m. išėjo „Mokslo darbai“ pirmasis tomas – „Humanitariniai mokslai“. Po to leidybos teisė iš Instituto buvo atimta. Švenčiant Humanitarinio fakulteto 50-metį, – fakulteto, kurio pirmasis dekanas buvo Sirtautas, nutarta pratęsti tąsyk pradėtą darbą: nuo 2006 m. leidžiami Humanitarinio fakulteto mokslo darbai „Acta humanitarica universitatis Saulensis“. Neįmanoma išvardyti visų Vytauto Sirtauto visuomeninių pareigų, apžvelgti įvairių darbų darbų mokslo, švietimo labui: buvo ilgametis Studentų mokslinės draugijos vadovas, Senato narys, Mokslo komisijos pirmininkas, „Kalbotyros“ ir kitų kalbos leidinių redaktorių kolegijos narys, Esperantininkų draugijos Lietuvos skyriaus valdybos narys, Švietimo ministerijos Mokslinės metodinės tarybos Lietuvių kalbos mokymo komisijos narys, vienas iš Lietuvių kalbos draugijos steigėjų Šiauliuose, mokslo leidinių, disertacijų, vadovėlių, programų recenzentas, nuolatinis pedagogų kvalifikacijos kėlimo kursų lektorius...

2001 m. jam buvo paskirta Stasio Šalkauskio premija, įsteigta Lietuvos kultūros fondo Šiaulių krašto tarybos ir skiriama už tautos kultūros, meno, mokslo ir filosofinės minties turtinimą ir ugdymą. O 2008 m. gruodžio 12 d. Šiaulių Stasio Šalkauskio vidurinėje mokykloje atidaryta Sirtautų klasė – įvertinant Profesoriaus ir jo žmonos Jūratės Sirtautienės, mokytojos ekspertės, daug metų dirbusios toje mokykloje (ją yra pavyzdinčiai baigę abu Sirtautų vaikai – dukterė Jūratė ir sūnus Vytautas, abu nuėję tėvų lituanistų pėdomis) nuopelnus ne tik tai mokyklai, bet apskritai Šiaulių miesto kultūrai, Lietuvos švietimui.

Lietuviai esame dejuotojai, verkšlentojai. Šių savybių niekaip negalėjai įžiūrėti Vytauto Sirtauto asmenyje. Jis nesiskųdavo, nesipiktino buitinėmis negerovėmis, jų tarsi nematydavo. Buvo lyg pakylėtas virš jų. Reikia dirbti savo darbą, o ne verkšlenti, gyvenimas yra gražus – teigė jis savo darbais, laikysena, pačiu savo buvimu. Net švęsdamas 80-metį sakėsi esąs kupinas jėgų ir dar keletą metų kasdien žingsniavo į universitetą, turėjo didžiulį paskaitų krūvį.

Praeusių metų gruodžio viduryje buvo išleistas Profesoriaus eilėraščių rinkinėlis „Dunksi laiko žingsniai nebylūs“. Autorius dar spėjo juo pasidžiaugti, palaikyti kny-

gą rankose. Eilėraščiuose daug gamtos. Stalčiaus poezijai patikėtos ir užplūsdavusio liūdesio valandėlės. Parašai eilėraščių – yra prisipažinęs autorius – ir, rodos, lengviau pasidaro gyventi.

Profesorius turėjo savitą, subtilų humoro jausmą, mokėjo juokauti. Jis mėgo ir gebėjo bendrauti, būti su žmonėmis. Buvo dėstytojų mokslinių metodinių seminarų sumanytojas ir vadovas, veiklus įvairių kultūros renginių, sambūrių dalyvis. Dar 2008 m. birželio vidury, ką tik atšventęs 87-rius, nors ligos varginamas, buvo atėjęs į Šiaulių pedagoginio instituto pirmosios lituanistų laidos 50-mečio susitikimą, džiaugėsi tuo subvimu, pasakė prasmingą, išraiškingą kalbą.

Buvę jo studentai prisimena: dėstytojas neretai leisdavęs sau nukrypti nuo paskaitos temos – imdavęs kalbėti apskritai apie gyvenimą, kultūrą, žmogaus laikyseną visuomenėje. „Nuo mūsų darbo priklauso, koks pilietis išeis iš mokyklos net ir šiais merkantilniais laikais. Lietuva maža ir mums brangus kiekvienas žmogus“, – sakė jis kalbinamas „Gimtojo žodžio“ žurnale.

Profesorius gyveno tarp žmonių ir tarp knygų. Iš savo darbo kambarėlio, iš savo bibliotėkos į ligoninę nevažiavo ir visai silpstant sveikatai. Čia – ant artimų žmonių rankų ir tarp knygų – ir užgeso.

Mums padeda gyventi ne tik mūsų gyvieji, artimi ir tolimesni žmonės, bet ir išėjusieji. Banalu sakyti – lieka jų darbai, nors tai ir tiesa. Lieka prisiminimai – tai brangiausia: prisimindami mes vėl išgyvename buvusias dienas, praėjusį laiką – susigrąžinam šviesiausias akimirkas.

Kazimieras Župerka

„Gimtoji kalba“, 2009 1 27–30